

Samo Kutoš
Zgodba nekega mita

Vladimir Kovačič: LETETI IN ŽIVETI (roman variacije)
 DZS, Ljubljana 1995 (Zbirka Držni znanilci sprememb)

Tema obravnavanega romana, povojni slovenski poboji domobrancev, je gotovo eden najbolj travmatičnih spominov naše "polpretekle zgodovine". Slovenska šentjernejska noč, kot je to obdobje nekoč označil Matjaž Kmecl, v kateri je prišlo zaradi mladostniške krvoločne objestnosti, od pravkar minule vojne še razdraženih pobijalskih nagonov in pregovorne pijanosti zmagovalcev do množičnega bratomora, je dovolj prvinski in animaličen dogodek, da bi si lahko (mimo morbidnega, tipično šentflorjansko nizkotnega dnevnopolitičnega razgrebanja eminentnih predstavnikov naroda) prislužil status mita; lik zagrenjenega pobijalca, ki ga iz (pol)preteklosti preganjajo nepokopani mrtveci, pa bi poleg kralja Matjaža, lepe Vide in Črtomirja postal eden najbolj priljubljenih motivov slovenske literarne (in obliterarne) produkcije.

Na posebno "elementarno" dimenzijo dela kaže že sam dogajalni okvir: prolog romana nas uvede v čas katastrofalnih deževnih nalivov jeseni leta 1990. V tem ozračju (ki nas spomni na podobno mitično katastrofo, kugo v *Kralju Ojdipu*) se pripovedovalec, mise-en-ablmovsko vključen v dogajanje, loteva pisanja romana o Polikarpu Kalanu in njegovih dveh sinovih. Očitno metafikcijsko citiranje nedvomno enega največjih slovenskih romanov se seveda ne zaustavlja le pri prevzemanju imen, ampak sega v strukturo romana: podobno kot v *Visoški kroniki* je

tudi tu stari Polikarp obremenjen s krvjo, ki mu seže do komolcev; najstarejši sin Izidor (resda neprimerno dejavnejši in uporniški od Tavčarjevega) je najbolj obremenjen z očetovimi neporavnanimi dolgovi, ki jih mora poravnati (s samomorom); najmlajši sin, slikar Jurij pa se iztrga iz risa krvave preteklosti z umetnostjo. Ob tej osnovni pripovedni ravni je postavljena še druga, namreč raven samega pripovedovalca avtorja in ameriškega pisca uspešnic Stephena Konga (sic!), ki potujeta po Sloveniji in sproti komentirata nastajajoči roman. Za kratkostično povezavo poskrbi absolventka (kajpada) primerjalne književnosti Urška Agata Schwarzkobler, ki prevaja Kongov najnovejši roman v slovenščino in ima ljubezensko razmerje tako z Izidorjem kot nato ("odrešilno") tudi z Jurijem.

V romanu se torej prepletajo zgodbe (najmanj) šestih ljudi, prikazane s široko paleto pripovednih postopkov (izmenjujejo se glede na to, katera oseba ima osrednjo vlogo v romanu), tako da bi se romana lahko veselil vsak učitelj ustvarjalnega pisanja. Avtor, ki tudi sicer ne skriva svojih kart (tako npr. v prologu citira znameniti začetek iz Šeligovega *Triptiha Agate Schwarzkobler*), prikaže "shizofreno" (kakor se sam povsem znanstveno označi, s citiranjem strokovne literature vred) raznolikost svojega sloga tako, da se sredi romana njegov literarni alter ego spremeni v sedmeroglavo bitje; pogovori s Kongom se tičejo bolj ali manj izključno postopkov (npr. toka zavesti) in motivov, uporabljenih ali obravnavanih v predhodnih poglavjih; v diplomski nalogi se Agata ukvarja s slogi v sodobni književnosti itd. Vendar se avtoironični naboj skoraj povsem izgubi: zaradi pretiranega kopičenja intelektualnih (samo)preigravanj se ironizacija spremeni v golo formo; vprašanje je, ali so tako obsežna avtorefleksivna razglabljanja bralcu (še) zanimiva.

Osrednji, kohezivni element romana je pismo, ki ga piše ostareli Polikarp Sylvestru Stalloneju in ki se, razdeljeno na poglavja, vleče v vsem romanu. Ker je nekdanji mesar prepričan, da so za vse slovenske nesreče, torej tudi tisto, pri kateri je sam sodeloval, krivi slovenski gozdovi, hoče prepričati velikega Slya, naj pride v Slovenijo in v spektakularnem slogu začne z njihovim dokončnim posekom. Na videz bogokletna povezava teharskega in drugih masakrov z zvezdnikom ameriških akcijskih filmov rabi za prikaz groteskno izmalicene Polikarpove osebnosti, hkrati pa kaže tudi na razsežnost postmodernega (?) mita, ki

pač ne more biti drugačen kot že sam v sebi parodiran, "banaliziran", mit, ki samega sebe *a priori* ne jemlje resno. Ali je ta distanca posledica neke višje intelektualne zrelosti ali zgolj "nezavezujočega" kvaziciničnega intelektualnega snobizma, je vprašanje, ki presega okvire tega sestavka. Nedvomno pa lahko ugotovimo, da ima roman svoje vrhove v Polikarpovem pismu, v njegovi viziji osebne in narodne odrešitve s pomočjo polboga množične kulture. Del njegove vizije so tako Trontljeve nezmotljive napovedi na eni in globokoumna razglabljanja npr. o rojevanju ali o slovenski poti v Evropo na drugi strani. Shizofrenost, vsaj v blagi obliki, je pač lastnost, ki jo Polikarp deli s pripovedovalcem in bralcu ponuja nekaj strani razmeroma zabavnega branja. Hkrati so v pismo vpletene tudi povsem intimne izpovedi o Polikarpovi družinski drami (žena je naredila samomor, oba sinova sta se mu odtujila) in seveda o sencah preteklosti, ki ga preganjajo. Vendar se zdi, da je povezava osebne drame in absurdno "naivnih" predstav o skoraj božanskem odrešitelju preveč mehanična, da bi avtor dosegel zaželeni pretresljivi učinek (ki ga je nekoč prej na podoben način dosegel Pavle Zidar v pismu Titu iz *Svetega Pavla*).

Kot kontrast "pripovedovalčevim" in "Polikarpovim" poglavjem so strani, posvečene Agati in Izidorju, ubrane precej bolj resnobno. Kot že pri Polikarpu se tudi tukaj zdi, da je Kovačič manj uspešen pri prikazovanju osebne trpljenja: Izidorjeve reminiscence na otroštvo in občutki krivde zaradi očetovega greha, ki ga poženejo v poskus samomora, so preabstraktni, da bi bili prepričljivi. Vprašljivo je tudi, ali so smiselna avtorjeva kilometrska opisovanja (napisana deloma v stilu nekakšnega novega romana) Agatinih duševnih težav, ki postanejo želodčne, kot vzrok pa imajo (seveda spet) gore nepokopanega človeškega mesa. Agata je za Kovačiča ključna oseba, ki se ji uspe iztrgati iz risa preteklosti. Simbolika je očitna: Agata je kot stevardesa neposredno povezana z motiviko letenja (letal) in teleskopa, proti koncu romana pa se pojavi še simbolika otrok in rojevanja, ki napoveduje optimističen konec: dokončna odrešitev pride (kot pri Tavčarju) z Jurijem.

Za Kovačičev postopek so značilne digresije v splošno moral(ič)na in "filozofska" razglabljanja, ta pa se kmalu sprevržejo v avtorjevo vnedogledno podajanje življenjskih nauk *ex cathedra*. Končni "opti-

mističen" razplet življenjskih usod ni zato nič manj naključen kot Agatino in Jurijevo srečanje na letalu; odrešitev je posledica eksplicitne avtorjeve (pobožne) želje, ne pa organskega razvoja sicer večplastne in fragmentarizirane zgodbe. Konec romana zato izzzveni izrazito patetično.

Roman *Leteti in živeti* ponuja največ užitka predvsem ljubiteljem formalnih postopkov in ti so, poleg nekaterih duhovitih domislic, največja odlika romana. Če bi Kovačič ostal zgolj na ravni intelektualne igre, bi nedvomno dosegel večji uspeh kot s prisiljeno resnim in "globokim" (v oklepaju povedano: z "zgodovinskega" vidika tudi povsem enostranskim) obravnavanjem za slovenski narod tako zavezujoče teme. Teme, ki si nedvomno zasluži precej več kot le trenutno aktualnopolitično slavo in za katero lahko, če si tudi sami sposodimo citat iz množične kulture (ta pač ni nič drugega kot sodobna mitologija), rečemo *it will be back*.

JORGE LUIS BORGES

DRUGE RAZISKAVE
DRUGE RAZISKAVE
DRUGE RAZISKAVE

LITERATURA